

Asia: VN/34692/2024

Lausuntopyyntö toimeentulotuen kokonaisuudistuksesta

Lausunnonantajan lausunto

Velvoitteeseen ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi, velvoitteeseen hakea ensisijaista etuutta ja perusosan alentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Taloustilanteen heikentyessä työllisyystilanne on heikentynyt, sosiaaliturvaa on heikennetty ja elinkustannukset ovat nousseet. Tämä on heikentänyt näkemyksemme mukaan merkittävästi heikommassa asemassa olevien kansalaisten asemaa ja näkyy suoraan myös mielenterveyshaasteina ja siten kuormittaa myös mm. sote-järjestelmää. On keskeistä, että terveydenhuollon, sosiaalihuollon ja Kelan ja esimerkiksi työllisyyspalvelujen välinen yhteistyö olisi sujuvaa ja toimivaa, jotta asiakkaiden monimutkaisiin tilanteisiin pystytään vastaamaan kokonaisvaltaisesti.

Lakiesityksen 2 a § ja 2 b § siirtävät Kansaneläkelaitokselle vastuun arvioida, milloin henkilöllä voidaan katsoa olevan todennäköinen oikeus johonkin ensisijaiseen etuuteen ja ohjata asiakasta hakemaan tätä etuutta sanktioinnin uhalla (10 § ja 10 a §). Tämä vastuu sisältää harkintaa, joka edellyttää syvällistä ymmärrystä yksilön terveydentilasta, toimintakyvystä ja elämäntilanteesta. Tämä on erityisen ongelmallista tilanteissa, joissa asiakkaalla on esimerkiksi diagnosoimattomia mielenterveysongelmia, neuropsykologisia haasteita tai muita toimintakykyä heikentäviä tekijöitä, jotka eivät tule ilmi ilman palvelutarpeen arviota. Suomen Psykologiliitto korostaa, että Kelassa on oltava riittävä asiantuntemus arvioida ihmisten tilanteita ja suoritustavoitteet eivät voi olla arvioinnin lähtökohta.

Toimeentulotuen leikkaus ei paranna työkykyä, ei poista päihde- ja mielenterveysongelmia eikä lisää työllisyyttä ja erityisesti nuoret voivat ajautua nopeasti vakavaan syrjäytymiskiarteeseen. Palvelujärjestelmän monimutkaisuus vaikeuttaa palvelujen piiriin hakeutumista ja koko järjestelmän hahmottamista.

Suomen Psykologiliitto on huolissaan siitä, että toimeentulotuen alentaminen heikentää merkittävästi ihmisten kykyä selviytyä perusarjesta. Tällä on kumulatiivinen vaikutus ihmisten mahdollisuuden ratkaista ongelmia ja seurauksena voi olla jo olemassa olevien

mielenterveysongelmien vaikeutuminen ja negatiivinen kehä, joka voi johtaa entistä vaikeampiin ongelmiin ja siten lisää pitkällä tähtäimellä yhteiskunnan kustannuksia.

Psykologiliitto ei kannata lakiesityksen muutosta, jossa lääkärinlausunto työkyvyttömyydestä ei enää riitä välttämään toimeentulotuen perusosan alentamista. Tilanne, jossa henkilö on tosiasiallisesti työkyvytön ja jää ilman oikeutta ensisijaisiin etuuksiin, on kohtuuton ja ristiriidassa sosiaaliturvan tarkoituksen kanssa. Psykologiliitto on yhtä mieltä Talentia edellyttää järjestelmän kokonaisuudistusta niin, että yksilön tilanne arvioidaan yhdenmukaisesti ja oikeudenmukaisesti eri etuuksien välillä. Lisäksi kokonaisuudistuksessa on huomioitava esimerkiksi työllisyyspalvelujen rooli, jossa ammatinvalinta- ja uraohjaus psykologit ovat olleet merkittävässä osassa juuri henkilön kokonaistilanteen arvioinnissa.

Perusosan suuruuteen liittyvä lausuntopalaute:

Perusturvaa tulee arvioida suhteessa elinkustannuksiin, jotka ovat kasvaneet merkittävästi. Lakiesityksen (§ 9) mukaan tiettyjen ryhmien perusosaa ollaan kategorisesti alentamassa jopa kolmella prosentilla. Samaan aikaan esitetyt korotukset ovat euromääräisesti nimellisiä, eivätkä näin kompensoi riittävästi inflaation, asumiskustannusten ja elintarvikkeiden hintojen nousua.

Korostamme, että pienetkin leikkaukset perusosaan ovat merkittäviä erityisesti heikoimmassa asemassa oleville, kun toimeentulotuen reaaliarvo laskee ja ostovoima heikkenee entisestään. Tämä on vastoin Euroopan neuvoston sosiaalisten oikeuksien komitean huomautuksia, joissa on toistuvasti kiinnitetty huomiota Suomen perusturvan riittämättömään tasoon. Näin ollen perusosan suuruuden leikkaus ja indeksijäädytys eivät ole pelkästään budjettitekniisiä ratkaisuja, vaan muodostavat sosiaalipoliittisen ongelman, joka vaarantaa yksilön oikeuden ihmisarvoiseen elämään perustuslain 19 §:n mukaisesti.

Tiedon saamiseen ja luovuttamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Lakiesityksen (10 §) mukaan Kansaneläkelaitos vapautettaisiin velvollisuudesta ilmoittaa perusosan alentamisesta hyvinvointialueen sosiaalihuollolle. Psykologiliitto yhtyy Talentian lausuntoon, jonka mukaan tämä muutos on erityisen ongelmallinen sosiaalihuoltolain näkökulmasta, sillä palvelutarpeen arviointi perustuu tietoon asiakkaan tilanteesta. Ilman tätä tietoa sosiaalihuollon mahdollisuus ennaltaehkäisevään ja viiveettömään reagointiin heikkenee merkittävästi.

Emme kannata tiedon luovuttamisen poistamista vaan on tärkeää, että sosiaalihuolto otetaan mukaan Kelan päätöksentekoon ja yhteistyötä vahvistetaan entisestään. Sosiaalihuollon asiantuntemus on keskeistä esimerkiksi mielenterveyteen, toimintakykyyn ja palvelutarpeeseen liittyvien kokonaisuuksien arvioinnissa ja tukemisessa. Näitä ei voida riittävästi huomioida pelkän etuuskäsittelyn yhteydessä. Sosiaalihuollon mukanaolo päätöksenteossa varmistaisi yksilöllisen ja oikeudenmukaisen harkinnan ja ehkäisisi kohtuuttomia tilanteita, joissa asiakkaiden toimeentulo ja hyvinvointi vaarantuvat puutteellisen tiedonkulun vuoksi. SOTE-uudistuksen tavoitteiden mukaisesti

on keskeistä, että kaikkea tiedonkulkua terveydenhuollon, sosiaalihuollon ja KELAn välillä pikemminkin vahvistetaan entisestään heikentämisen sijaan.

Kunnan rahoitusosuuden lisäämiseen liittyvä lausuntopalaute:

-

Asumismenojen tarkentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Lakiesityksen (7 a §) mukaan valtioneuvosto voisi määritellä tarkemmin, miten keskimääräiset asumismenot määritellään ja päivitetään. nykyisellään toimeentulotuen asumismenojen korvaus ei kata kaikissa tapauksissa edes kohtuullisia vuokria. Korostamme, että asumismenojen hyväksymiseen tulisi lisätä yksilöllistä harkintaa ja päätöksenteossa vahvistetaan yhteistyötä sosiaalihuollon kanssa. Näin voidaan varmistaa, että toimeentulotuen asumismenot vastaavat ihmisen todellista asumistilannetta perustuslain 19 §:n edellyttämällä tavalla.

Vaikutusten arviointiin liittyvä lausuntopalaute:

Lakiesityksen seurausten vaikutusten arviointi on kapea ja keskittyy lähinnä budjettitekniisiin säästöihin, eikä huomioi pitkän aikavälin seurauksia. Psykologiliitto korostaa, että toimeentulotuen leikkaukset, perusosan alentaminen sekä tiukentuneet asumis- ja terveydenhuoltomenojen linjaukset lisäävät väistämättä sosiaali- ja terveystalouden kuormitusta, erityisesti lastensuojelussa, mielenterveys- ja päihdepalveluissa sekä kriisipalveluissa. Myös täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen hakemusten sekä hallinnollisen työn kasvu jäävät arvioimatta, vaikka paineet näihin kasvavat jo nyt hyvinvointialueilla.

Erityisesti huolta herättää se, että esityksessä lapsiperheiden, maahanmuuttajataustaisten perheiden ja erityislapsiperheiden asemaa ei ole huomioitu, vaikka juuri nämä ryhmät ovat usein toimeentulotuen asiakkaita ja kaikkein haavoittuvimmassa asemassa. Näihin ryhmiin kohdistuvat heikennykset lisäävät näkemyksemme mukaan pitkällä aikavälillä koko yhteiskunnan kuluja ja luovat eriarvoisuutta, joka näkyy pahimmillaan lisääntyvänä rikollisuutena kasvavina terveydenhuolto kustannuksina. Vaikutusarviointia on tehtävä laajemmin yhteiskunnan eri toimialueille kohdistuen ja erityisesti niiden asiakasryhmien osalta, jotka ovat jo entuudestaan heikossa asemassa muiden sosiaaliturvaan kohdistuvien leikkausten vuoksi.

Muu lausuntopalaute:

Lakiesityksen (7 b §) mukaan Kela arvioisi lääkekustannusten ja terveydenhuoltomenojen välttämättömyyttä ja suuruutta käyttäen kriteereinä muun muassa hoidon kustannusvaikuttavuutta ja yleisesti hyväksyttyä hoitokäytäntöä. Psykologiliiton näkemyksen mukaan hoitavan lääkärin arvio tulee edelleen olla vahvin näyttö hoidon tarpeellisuudesta. Terveydenhuollossa ja sosiaalihuollossa on tärkeää vahvistaa moniammatillista yhteistyötä ja huomioida entistä vahvemmin esimerkiksi psykologien ja erikoispsykologien osaaminen potilaan kokonaisvaltaisessa arvioinnissa. Kuitenkaan tilanne, jossa Kela voi ohittaa lääkärin ja muun hoitohenkilöstön yksilöllisen arvio, ei ole hyväksyttävä. Toimeentulotuki on viimesijainen etuus ja siihen kuuluu mahdollisuus kattaa lääkärin määräämät välttämättömät hoidot.

Tuemme myös Talentian lausunnossaan esittämää näkemystä siitä, että suojaosan poistaminen toimeentulotuesta vähentää työnteon kannustavuutta ja heikentää matalapalkkatyötä tekevien mahdollisuuksia parantaa omaa tilannettaan. Työnteon tulisi aina olla kannattavaa, eikä sosiaaliturvan tulisi muodostaa esteitä työllistymiselle. Suojaosan poistaminen on ristiriidassa tämän tavoitteen kanssa ja lisää köyhyyden riskiä erityisesti osa-aikatyötä tekevien keskuudessa. On keskeistä, että ihmiset pääsevät mahdollisimman varhaisessa vaiheessa asianmukaisten ammattilaisten palvelujen piiriin.

Lipsanen Jari
Suomen Psykologiliitto ry